

JESENNÝ SEMINÁR AKADEMICKÝCH KNIŽNÍC 2023 O OTVORENEJ VEDE

PhDr. Jakub Fázik, PhD.; jakub.fazik@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

Mgr. Ludmila Mikulášová, PhD.; ludmila.mikulasova@cvtisr.sk; (Centrum vedecko-technických informácií SR)

Vo štvrtok 23. 11. 2023 sa na pôde CVTI SR v Bratislave uskutočnil ďalší ročník tradičného jesenného seminára akademických knižníc, organizovaný sekciou akademických knižníc Slovenskej asociácie knižníc (SAK) v spolupráci s Národným inštitútom vzdelávania a mládeže (NIVAM) a Centrom vedecko-technických informácií SR (CVTI SR). Program pozostával z troch prednášok zameraných na problematiku otvorenej vedy, tentokrát aj so zahraničnou účasťou dvoch hostí z Českej republiky, a z konštruktívnej diskusie k štatistickému zisťovaniu o akademických knižniciach a k sprístupňovaniu externých licencovaných elektronických informačných zdrojov (EIZ).

<http://doi.org/10.52036/1335793X.2023.3-4.71-72>

RNDr. Zuzana Stožická, PhD. z vedeckej knižnice CVTI SR predstavila význam otvorenej vedy a jej komponenty (obr. 1), obsah slovenskej Národnej stratégie pre otvorenú vedu 2021 – 2023 a k nej prislúchajúce akčné plány na roky 2021 – 2022 a 2023 – 2024. V ďalšej časti prezentácie sa autorka zamerala na tému poplatkov za publikovanie zlatou cestou otvoreného prístupu (tzv. APC poplatky). Podľa analýzy vypracovanej Odborom podpory otvorenej vedy a výskumu CVTI SR vynaložili slovenskí vedci v r. 2021 odhadom až 3 677 206 € na APC poplatky. Z tohto dôvodu má CVTI SR uzavreté od tohto roku tzv. transformačné zmluvy s vydavateľstvami Springer Nature, Elsevier a IEEE, ktorých súčasťou je aj kontrakt na publikovanie v režime otvoreného prístupu (bez dodatočných APC poplatkov) pre slovenských vedcov z vybraných verejných vysokých škôl a ďalších vedecko-výskumných inštitúcií. Autorka v tejto súvislosti upozornila na skutočnosť, že najviac finančných prostriedkov za APC poplatky smerovalo zo slovenských inštitúcií vydavateľstvu MDPI. Kým na Slovensku podiel OA publikácií z ich celkového počtu predstavoval podľa údajov Web of Science za rok 2022 u vydavateľa MDPI hodnotu prevyšujúcu 35 %, priemer západných európskych krajín je na úrovni okolo 15 %; vyšší podiel OA publikácií u tohto vydavateľa vykazuje v rámci Európy oproti Slovensku už len Poľsko, Litva či Rumunsko. Všetky zmienené analytické i vzdelávacie materiály a dokumenty sú zverejnené na webovom sídle <https://otvorenaveda.cvtisr.sk>.

Mgr. Jindřich Fejfar z Knižnice Akadémie vied ČR v Prahe sa v prezentácii zameril na služby tamojšieho

Oddelenia Open Science (<https://openscience.lib.cas.cz>). Priznal, že vzhľadom na definíciu otvorenej vedy UNESCO sa ich pracovisko nezameriava na jej všetky atribúty a že Česká republika nemá v tejto oblasti vypracovanú jednotnú stratégiu. Napriek tomu v oblasti OA publikovania má české konzorcium CzechELib uzavretých až 15 transformačných zmlúv s rôznymi vydavateľmi na obdobie 3 až 5 rokov, ktorými vie pokryť až 85 % produkcie článkov českej vedy. Vo svojom príspevku ďalej podrobne predstavil niekoľko systémov, ktorými podporujú otvorenú vedu na pracoviskách AV ČR, a to dátový repozitár a katalóg ASEP, digitálnu knižnicu AS Journal (na systéme Kramerius), a niekoľko nástrojov plánu správy dát, ktoré využívajú: DMPonline, Argos (v rámci OpenAIRE) a najmä odporúčaný Data Stewardship Wizard fungujúci na infraštruktúre Elixír (<https://avcr.fair-wizard.com>); výhodami posledne menovaného nástroja sú najmä strojová spracovateľnosť a automatizované vyhodnocovanie metrik. Prezentovaný materiál je dostupný na adrese <https://hdl.handle.net/11104/0347463>.

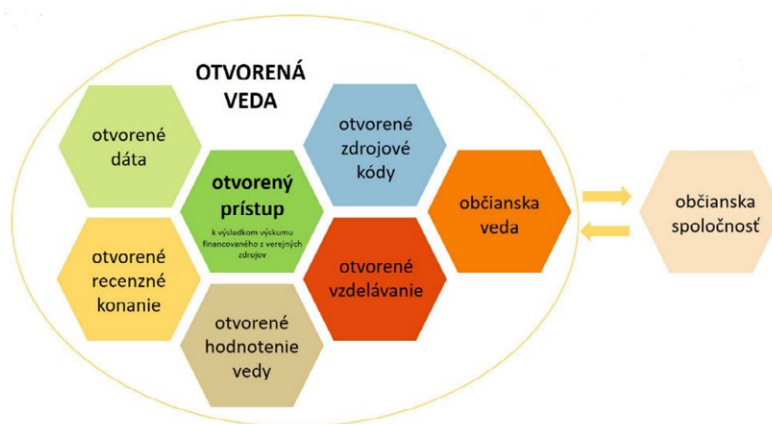
Ing. Milan Janíček z Centra pre podporu otvorenej vedy na Univerzite Karlovej v Prahe (UK) v úvodnej časti svojej prednášky stručne sumarizoval podstatu otvorenej vedy, presne vymedzil jej rozsah a zdôraznil výrazný rozdiel medzi otvoreným prístupom (OA), ktorého cieľom je lepšia dostupnosť výsledkov, a otvorenou vedou (OS), ktorej podstatou je väčšia transparentnosť a skvalitňovanie vedeckej práce; veda by nemala byť obmedzená len na „formát článku“. Centrum pre pod-

poru otvorenej vedy (<https://openscience.cuni.cz/>) je súčasťou Ústrednej knižnice UK a oficiálne začalo svoju činnosť v januári 2020. V spolupráci s Ústavom výpočtovej techniky UK zabezpečuje prevádzku Digitálneho repozitára UK a Repozitára publikačnej činnosti UK (<https://publications.cuni.cz/>) na platforme DSpace s cieľom zabezpečiť efektívne zdieľanie vedeckých výsledkov v rámci zelenej cesty OA. V rámci problematiky zlatej cesty OA vykonáva pravidelný monitoring APC poplatkov (Article Processing Charge), ktorý je dôležitým argumentom konzorcia CzechELib pri uzatváraní transformačných zmlúv. Centrum usmerňuje politiku manažmentu organizovania, ukladania a dlhodobého uchovávanía výskumných dát (Research Data Management, RDM) a pomáha s tvorbou plánov manažmentu výskumných dát (Data Management Plan – DMP). Otvorené dáta by mali byť v súlade s princípom FAIR (Findable – vyhľadateľné, Accessible – prístupné, Interoperable – interoperabilné, Reusable – opätovne využiteľné) „otvorené do tej miery, ako je to možné, a uzavreté do tej miery, ako je to potrebné“. Janíček priznal, že aktuálna situácia v Českej republike v oblasti otvorenej vedy má nedostatky. Výrazne zaostáva systematický národný prístup k otvorenej vede. Rozvoj otvorenej vedy napriek tomu napreduje implementáciou európskych smerníc, najmä v rámci programu Horizont Europe; dôležitú výzvu predstavuje implementácia European Open Science Cloud – EOSC (<https://www.eosc.cz/>). Vnímanie otvorenej vedy v súčasných strategických dokumentoch považuje za alarmujúco obmedzené. Pridelovanie tokenov v rámci transformačných zmlúv s vydavateľmi je stále predmetom diskusie. Perspektívy v oblasti otvorenej vedy otvárajú diskusiu o možných zmenách v hodnotení vedy. Diskutuje sa aj o otázkach vzdelávania v oblasti

otvorenej vedy s cieľom šíriť osvetu o jej princípoch. Univerzita Karlova v Prahe má vďaka členstvu v Aliancii 4EU+ (<https://4euplus.eu/>) v oblasti rozvoja a podpory otvorenej vedy výhodu.

Po prednáškovej časti predstavila Mgr. Miroslava Hajtmánková z Oddelenia knižničných a informačných služieb NIVAM zabezpečujúceho metodiku akademických knižníc zmeny vo vykazovaní niektorých ukazovateľov v rámci nadchádzajúceho štatistického zisťovania o akademických knižniciach za rok 2023. Okrem revízie metodických pokynov patrí k najvýznamnejším zmenám od r. 2024 rozdelenie vykazovania elektronických a audiovizuálnych dokumentov a osobitné vykazovanie nákladov na prevádzku knižnično-informačného systému a počtu vyhľadávaní v scientometrických databázach. Otvorenou naďalej ostala otázka vykazovania discovery systémov (metavyhľadávačov) a počtu vyhľadávaní v nich, ktoré aktuálny metodický pokyn zahŕňa do skupiny plnotextových a bibliografických elektronických informačných zdrojov (ďalej EIZ).

V závere stretnutia zástupcovia Slovenskej asociácie knižníc (SAK) PhDr. Daniela Džuganová (UPJŠ v Košiciach), Ing. Ondrej Látka, PhD. (Technická univerzita v Košiciach) a Mgr. Monika Lopušánová (FiF UK v Bratislave) zdôraznili dôležitosť zdieľania informácií o zabezpečovaní predplatného EIZ v rámci národného konzorcia SKELIB a o prípadných výpadkoch ich dostupnosti. Mgr. Jitka Dobbersteinová (CVTI SR) podrobne vysvetlila princípy predplácania konzorciálnych EIZ. Obidve strany sa dohodli na budúcej forme spolupráce medzi CVTI SR a SAK v oblasti predplatného EIZ pre národné konzorcium verejných VŠ a SAV.

Obrázok 1 Schéma otvorenej vedy (Zuzana Stožická podľa Foster Open Science: <https://www.fosteropenscience.eu/content/what-open-science-introduction>)